

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ EĞİLİM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**Hasan SÖZEN*****ÖZET**

Bu çalışma Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğilim düzeylerini tespit etmek üzere yapılmıştır. Nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülen bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 273 lisans öğrencisidir. Verilerin toplanmasında, yetişkin bireylerin dindarlık eğilimlerini belirlemek amacıyla Kaya, Erginsoy-Osmanoğlu ve Coşkun (2021) tarafından geliştirilen “Dini Eğilim Ölçeği” ve araştırmacı tarafından eklenen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Dini Eğilim Ölçeği ve kişisel bilgi formu yardımıyla toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak “SPSS 24” istatistik paket programı yardımı ile analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, örneklem grubunun dini eğilim düzeyleri ile demografik değişkenlerden sınıf düzeyi faktörüyle anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Ancak öğrencilerin cinsiyet ve mezun oldukları lise türü değişkenleriyle dini eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Dini Eğilim, Dindarlık, Din, İlahiyat

THE EXAMINATION OF THE RELIGIOUS TENDENCY LEVELS OF THE STUDENTS AT THE FACULTY OF THEOLOGY, BAYBURT UNIVERSITY IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES**ABSTRACT**

This study is carried out to determine the religious inclination levels of the students studying at the Faculty of Theology, Bayburt University. The study is based on the quantitative research method by using the correlational survey model and conducted on a sample of 273 undergraduate students. The “Religious Tendency Scale” developed by Kaya, Erginsoy-Osmanoğlu, and Coşkun (2021) and the personal information form added by the researcher were also used to collect the data. The data collected with the help of the Religious Tendency Scale and the personal information form were transferred to the computer environment and analyzed with the “SPSS 24” statistical package program. The results of this study suggest that there was a significant difference between the religious inclination levels of the sample group and the class level factor, one of the demographic variables. However, no significant gender differences were revealed between the variables of the student’s gender, the type of graduated high school, and their level of religious inclination.

Keywords: Religious Education, Religious Tendency, Religiosity, Religion, Theology

* Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, hasan.sozen@mail.com, ORCID: 0000-0002-3141-2994

Araştırma Makalesi Sayfa Sayısı: 182-195

Makale Geliş Tarihi: 13.12.2022 Makale Kabul Tarihi: 06.03.2023 Makale Yayın Tarihi: 25.03.2023

1. GİRİŞ

İnsan ile yaratıcısı arasındaki ilişki olarak tarif edilen din, ruhsal inançların, uygulamaların ve bunların her ikisinin bir arada olduğu sistemin adı olarak anlaşılmaktadır (Çubukçu, 1988). Din, insana bir dünya görüşü ve yaşam biçimi kazandırma, kendi fitratıyla barışık ve yaratılışına uygun bir hayat sürdürmesine yardımcı olma iddiası taşımaktadır (Kalaycı, 2013: 149-150). Dinin, insanların tutum ve davranışları, bunların birbirleriyle olan ilişkileri ve yaşam biçimleri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Köktaş, 1993).

Dinin, herkes tarafından kabul edilebilecek genel ve evrensel bir tanımını yapmak zordur. Din kavramının oldukça geniş bir içeriğe sahip olması, bir başka ifadeyle hem öznel hem de toplumsal yönleri bulunan karmaşık bir olgu olması tarifini zorlaştıran unsurların başında gelmektedir. Bu durum sosyal bilimler alanında çalışmalar yapan bilim insanları tarafından da kabul edilen bir gerçekliktir (Alatas, 1977; Yaparel, 1987; Pargament, 1997: 24).

Din üzerindeki farklı tanımlamalar, dini eğilim (dindarlık) kavramının da farklı şekillerde tarif edilmesine yol açmıştır. Kimi kaynaklarda dini eğilim (dindar) “din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (kimse), mütedeyyin” (TDK, 2022) şeklinde tanımlanırken, kimi kaynaklarda “mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişi” (Ayverdi, 2008: 726) olarak tarif edilmektedir. Dini yönelim, bir başka ifadeyle dindarlık genel anlamıyla evrende görülen varlıkların dışında bir düzen olduğuna inanmak ve bu görünmeyen, gizli olan düzene uyumlu olarak yaşamı sürdürmek anlamına gelmektedir (Tarhan, 2011: 20). Bu bağlamda dini yönelim, “bireyin dini değerlerini ve inançlarını yaşama biçimidir” (Allport ve Ross, 1967; Batson ve Ventis, 1982) şeklinde tanımlar da bulunmaktadır. Söz konusu tanımlara göre dini yönelim (dindarlık), kişinin/inananın inandığı dini anlaması, anlamlandırması ve hayatını buna göre şekillendirmesi olarak değerlendirilmektedir. Dini yönelimi bireylerin (mensubu oldukları) dine ilişkin görüşleri olarak değerlendiren tanımlar da bulunmaktadır. Bu tanımlarda dini yönelim, bireylerin herhangi bir dini, herhangi bir derecede benimsemesi veya benimsememesi şeklinde ele alınmaktadır (Onay, 2001: 443).

Din ve dindarlıkla ilgili çalışmalara baktığımızda, bunların, dinin insanların tutum ve davranışları ile sosyal hayata katılımlarını nasıl etkilediğini; dini eğilimlerle birlikte zihinsel süreçleri nasıl şekillendirdiğini kendisine araştırma konusu edindiğini görürüz (James, 1987). Bireyin dine yönelmesinde ve dini davranışlar geliştirmesinde motive edici kaynakların neler olduğu, bireyin din ile ilgili algı ve yaklaşımının nasıl olduğu dini yönelim biçimleriyle yakından ilgilidir. Dini eğilimin insanların tutum ve davranışlarına olan yansımaları/etkileri şeklinde ifade edebileceğimiz bu çalışmalar, din psikoloji ile din sosyolojisinin yanı sıra din eğitimi gibi disiplinlerin de çalışma alanlarını oluşturmaktadır (Altun, 2021).

Dinlerin insanlar ve bunların hayatları üzerindeki etkileri birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda dindarlık, dini yaşam, dini deneyim ve tecrübeler, dini eğilim gibi birçok olgu ve bunların bağımlı/bağımsız değişkenlerle olan ilişkileri çeşitli bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Örneğin Green ve Elliott'un (2010) dindarlığın fiziksel ve psikolojik sağlık ile iyi oluş düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği bir çalışmada, kendilerini daha dindar olarak ifade eden katılımcıların daha sağlıklı ve mutlu oldukları sonucuna ulaşmıştır. Lima ve Putnam (2010) tarafından yapılan bir çalışmada dini bağlılığın iyi oluş seviyesini ve yaşam doyumu düzeyini arttırmasında, dini kurum ve kuruluşlara bağlı aracı faktörlerin etkili olduğu tespit edilmiştir. Naghi ve diğerleri (2012)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

ise dini inanç ve manevi bağlılığın sağladığı huzur ve derin anlamın, ölümcül seviyeye gelmiş kalp yetmezliği bulunan hastaların bile hayat kalitesini arttırdığını, depresif belirtileri azalttığını ve tedaviye uyumlarına olumlu katkı sağladığını bulmuşlardır. Yapılan çalışmalar, dini inanca sahip olmanın genel olarak insanın tutum ve davranışları, duygu ve düşünceleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuş; dini bağlılığın etik tutumu etkilediğini, akademik başarıya pozitif etkisi olduğunu, dini başa çıkma ile hayat memnuniyeti, psikolojik sağlamlık ve umut değişkenleri arasında pozitif yönde ilişki olduğunu göstermiştir (Kümbül-Güler ve Emeç, 2006; Özeyer ve Azizoğlu, 2010; Uysal vd., 2017). Buna göre insanlar dini, kendileri için güvenli bir liman olarak değerlendirmektedir. Dine olan eğilimin, özellikle zor ve sıkıntılı anlarda daha da arttığı söz konusu çalışmaların araştırma sonuçlarında da görülmektedir.

Bu araştırmayla Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğilim düzeylerinin tespit edilmesi, bunların dini anlamlandırma ve yaşama düzeylerinin incelenmesi; cinsiyet, mezun olunan lise türü, sınıf düzeyi vb. değişkenlerine göre herhangi bir farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Buna göre araştırmanın temel problemi ise “Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğilimleri hangi değişkenlere göre farklılaşmaktadır?” sorusudur. Bu temel problem çerçevesinde ele alınacak alt problemler ise şunlardır:

- Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisans öğrencilerinin dini eğilimlerinin genel durumu nasıldır?
- Araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak kabul edilen “cinsiyet, mezun olunan lise türü ve sınıf düzeyi” Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisans öğrencilerinin dini eğilimleri üzerinde anlamlı bir etki yapmakta mıdır?

Bu çalışmayla birlikte ilahiyat fakültelerinde uygulanmakta olan öğretim programları ile benimsenen din öğretimi yaklaşımlarının öğrencilerin dini eğilimleri bağlamında yeniden değerlendirilmesi, mümkünse revize edilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülen bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama çalışmaları, geniş gruplar üzerinde yürütülen, katılımcıların bir olgu veya olguyla ilgili görüş ve tutumlarının alındığı, olgu ve olayların olduğu gibi betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır (Sönmez ve Alacapınar, 2011; Karakaya, 2012).

Çalışmada, yetişkin bireylerin dindarlık eğilimlerini belirlemek amacıyla, Kaya, Erginsoy-Osmanoğlu ve Coşkun (2021) tarafından geliştirilen “Dini Eğilim Ölçeği” ve araştırmacı tarafından eklenen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Çalışmanın evreni 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde kayıtlı bulunan bütün öğrencilerdir. Araştırmanın örneklemini, ölçeğin uygulandığı günlerde devamlı durumda olan ve kolay ulaşılabilir örneklem yöntemiyle belirlenen 273 öğrencidir. Bunların 177’si (% 64,8) kadın, 96’sı (% 35,2) erkek öğrencilerdir.

2.1. Veri Toplama Araçları

Çalışmada, yetişkin bireylerin dindarlık eğilimlerini belirlemek amacıyla, Kaya vd. (2021) tarafından geliştirilen “Dini Eğilim Ölçeği” ve araştırmacı tarafından eklenen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Çalışmada kullanılan “Dini Eğilim Ölçeği” dörtlü likert tipi bir ölçektir. Maddelerdeki yanıt seçenekleri “Beni Tanımlıyor, Kısmen, Nadiren, Beni Tanımlamıyor” seçeneklerinden oluşmaktadır. Ölçek, kişilerin dini eğilimlerinin duygu, düşünce ve davranış boyutunda güçlü olup olmadığını ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. “inanç, davranış/ibadet ve bilgi edinme/araştırma” olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. İnanç alt boyutu; “yaratıcının olduğuna inanıyorum, dini emir ve yasakların doğru olduğuna inanıyorum” gibi maddelerden oluşan toplam 25 maddeden meydana gelmektedir. Davranış/ibadet alt boyutunda; “insanlarla ilişkilerimi dini hükümlere göre yaşamaya çalışırım, dinin gerektirdiği ibadetleri tam olarak yapmaya çalışıyorum” vb. 13 maddeden oluşmaktadır. Bilgi edinme/araştırma alt boyutunda; “dini konular hakkında bilgi kaynaklarına başvururum, inancımı güçlendirmek için dini kaynakları okurum” vb. 10 maddeden oluşmaktadır. Bir öz bildirim ölçeği olan “Dini Eğilim Ölçeği” toplam 48 maddeden meydana gelmektedir (Kaya vd., 2021: 67). Kişisel bilgi formu ise cinsiyet, mezun olunan lise türü ve sınıf düzeyi gibi dini eğilim düzeyiyle ilişkili olabileceği düşünülen sorulardan oluşmaktadır.

Çalışmada kullanılan “Dini Eğilim Ölçeği” ve kişisel bilgi formu Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri tarafından gönüllülük esasına göre doldurulmuştur. Doldurulan ölçekler ve formlar araştırmacı tarafından toplanmış ve muhafaza edilmiştir.

2.2. Verilerin Analizi

Dini Eğilim Ölçeği ve kişisel bilgi formu ile toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak “SPSS 24” istatistik paket programı (standart sapma, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Pearson korelasyon testi istatistik teknikleriyle) yardımı ile analiz edilmiştir. Veri toplama aracı yer alan sorulardan tamamı veya bir kısmı cevaplandırılmamış olanlar ile yanlış işaretlenenler araştırmanın dışında tutulmuştur.

2.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan öğrencilerin, veri toplama aracı yer alan sorulara samimi cevaplar verdikleri, seçilen yöntemin araştırma konusu ve amacına uygun olduğu, ölçme aracının çalışmaya konu olan olguyu ölçmede yeterli olduğu varsayılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1’de çalışmaya katılan Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin demografik değişkenlere göre dağılımlarına yer verilmiştir. Cinsiyete göre dağılıma bakıldığında örneklemin 177’si (% 64,8) kadın, 96’sı (% 35,2) erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımı 19 ile 50+ arasındadır. Katılımcıların çoğunluğu (% 77,7) 20 ile 25 yaş aralığındaki öğrencilerden meydana gelmektedir. Mezun olunan lise türü incelendiğinde, fakültede öğrenim gören öğrencilerin % 54,6’sının imam hatip liselerinden, % 45,4’ünün ise diğer lise türlerinden geldikleri anlaşılmaktadır. Sınıf düzeyi dağılımına bakıldığında ise katılımcıların 55’inin hazırlık sınıfına, 46’sının birinci sınıfa, 69’unun ikinci sınıfa, 56’sının üçüncü sınıfa ve 47’sinin dördüncü sınıfa devam ettiği görülmektedir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Değişken Türü	Değişken Düzeyi	N	%
Cinsiyet	Kadın	177	64,8
	Erkek	96	35,2
	Toplam	273	100,0
Mezun Olunan Lise	İHL	149	54,6
	Diğer	124	45,4
	Toplam	273	100,0
Yaş	19 veya daha küçük	27	9,9
	20-25	212	77,7
	26-30	10	3,7
	31-40	17	6,2
	41-50	7	2,6 ^[WU1]
	Toplam	273	100,0
Sınıf Düzeyi	Hazırlık Sınıfı	55	20,1
	Birinci Sınıf	46	16,8
	İkinci Sınıf	69	25,3
	Üçüncü Sınıf	56	20,5
	Son Sınıf	47	17,2
	Toplam	273	100,0

3.2. Güvenirlilik İstatistikleri

Tablo 2. Ölçeğin Güvenirliği ve Tutarlılığına Dair Değerler

Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli	Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
İnanç	,847	,950	25
Davranış/İbadet	,941	,944	13
Bilgi/Araştırma	,885	,891	10
Ölçeğin Geneli	,934	,953	48

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Anketteki dereceli cevapların iç tutarlılığını test etmek için Cronbach's Alpha testi uygulanmıştır. Bu test sonucu dini yönelim ölçeğindeki dereceli cevapların Cronbach's Alpha değeri inanç alt boyutu için Cronbach's Alpha değeri ,847, davranış/ibadet alt boyutu için ,941, bilgi/araştırma alt boyutu için ,885 olarak; ölçeğin geneli için ise ,934 olarak saptanmıştır. Bu değerlere göre ölçeğin iç tutarlılığının sağlandığı ve oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli İçin Kolmogorov Smirnov Testi Sonuçları (Normallik Testi)

Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli	S.d.	K-S Test Değeri	P
İnanç	273	,334	,000
Davranış/İbadet	273	,219	,000
Bilgi/Araştırma	273	,327	,000
Ölçeğin Geneli	273	,222	,000

Yapılan Kolmogorov-Smirnov testine göre gerek alt boyutlarda gerekse ölçeğin genelinde mevcut verilerin dağılımı ile normal olasılık dağılımı arasında fark vardır ($p < ,05$). Buna göre verilerin normal dağılmadığı kabul edilir.

3.3. Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli İçin Betimsel İstatistikler

Tablo 4. Ölçeğin Genelinden ve Alt Boyutlarından Alınan Puanlar

Ölçeğin Boyutları Geneli	Alt ve N	Ortalama	Ortanca	Tepe Değer	Std. Sapma	En Küçük	En Büyük	Ölçek Der. Aralığı
İnanç	273	3,9432	4,0000	4,00	,13259	3,00	4,00	1-4 puan
Davranış/ İbadet	273	3,6295	3,8462	4,00	,47718	1,69	4,00	
Bilgi/ Araştırma	273	3,8447	4,0000	4,00	,29490	2,40	4,00	
Ölçeğin Geneli	273	3,8377	3,9167	4,00	,21248	2,96	4,00	

Ölçeğin genelinden ve her bir alt boyutundan alınan puanlara ait betimleyici istatistikler yukarıdaki tabloda sunulmuştur. Buna göre örneklem grubunun ölçeğin geneli için 3,83; inanç alt boyutu için 3,94; davranış alt boyutu için 3,62 ve bilgi alt boyutu için 3,84 şeklinde ortalama puana sahip olduğu görülmektedir. Ölçeğin 1-4 arası bir derecelendirmeye sahip olduğu dikkate alındığında örneklem grubunun hem ölçeğin genelinden hem de her bir alt boyutundan yüksek bir ortalama puan aldığı ortaya çıkmaktadır. Örneklem grubu ölçeğin geneli ya da her bir boyutu için yüksek bir ortalama puana sahip olmakla birlikte bunlar kendi arasında karşılaştırıldığında katılımcıların en yüksek puanı inanç boyutundan, en düşük puanı ise davranış/ibadet boyutundan aldığı

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

anlaşılacaktır. Bir diğer ifadeyle katılımcıların inanç eğilimlerinin davranış/ibadet eğilimlerinden daha yüksek olduğu söylenebilir.

3.3.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Dini Eğilim Düzeyi

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğilim düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Araştırmaya toplamda 177 kadın (% 64,8), 96 erkek (% 35,2) katılım sağlamıştır. Elde edilen bulgulara yönelik tablo ise şu şekildedir;

Tablo 5. Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi

Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	p
İnanç	Kadın	177	136,62	24181,50	8428,500	,905
	Erkek	96	137,70	13219,50		
Davranış/İbadet	Kadın	177	137,80	24390,50	8354,500	,816
	Erkek	96	135,53	13010,50		
Bilgi/Araştırma	Kadın	177	136,63	24183,50	8430,500	,904
	Erkek	96	137,68	13217,50		
Ölçeğin Geneli	Kadın	177	137,68	24369,00	8376,000	,846
	Erkek	96	135,75	13032,00		

Öğrencilerin dini eğilim düzeylerinin cinsiyet durumlarına göre değişip değişmediğini ortaya koymak üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına yukarıdaki tabloda yer verilmiştir. Buna göre öğrencilerin cinsiyet durumlarının ölçeğin hem inanç (U= 8428,500; p=,905), davranış/ibadet (U=8354,500; p=,816) bilgi/araştırma (U=8430,500; p=,904) şeklindeki alt boyutlarında ve hem de genelinde (U=8376,000; p=,846) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa yol açmadığı ortaya çıkmıştır.

3.3.2. Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Göre Dini Eğilim Düzeyi

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğilim düzeylerinin mezun olunan lise türü değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Araştırmaya toplamda 149 imam hatip lisesi (% 54,6) ve 124 diğer lise mezunu (% 45,4) öğrenci katılım sağlamıştır. Elde edilen bulgulara yönelik tablo ise şu şekildedir;

Tablo 6. Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Mezun Oldukları Lise Türü Değişkeni Açısından İncelenmesi

Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli	Okul Türü	n	Sıra Ort.	Sıra Toplamı	U	p
İnanç	İHL	149	137,76	20526,50	9124,500	,847
	Diğer	124	136,08	16874,50		

...	(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)					
Davranış/İbadet	İHL	149	135,48	20186,00	9011,000	,720
	Diğer	124	138,83	17215,00		
Bilgi/Araştırma	İHL	149	129,91	19357,00	8182,000	,061
	Diğer	124	145,52	18044,00		
Ölçeğin Geneli	İHL	149	133,55	19899,00	8724,000	,424
	Diğer	124	141,15	17502,00		

Öğrencilerin dini eğilim düzeylerinin mezun oldukları lise türüne göre değişip değişmediğini ortaya koymak üzere yapılan Mann-Whitney U testi sonuçlarına yukarıdaki tabloda yer verilmiştir. Analiz sonucuna göre, gerek alt boyutlar olan İnanç (U= 9124,500; p=,847), Davranış/İbadet (U=9011,000; p=,720) Bilgi/Araştırma (U=8182,000; p=,061) bakımından, gerekse ölçeğin geneli (U=8724,000; p=,424) bakımından öğrencilerin dini eğilim düzeyi açısından mezun oldukları lise türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır.

3.3.3. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini Eğilim Düzeyi

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dini eğilim düzeylerinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için Kruskal-Wallis H ile Mann-Whitney U testleri uygulanmıştır. Her iki test de karşılaştırılan ortalamalar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak Kruskal-Wallis H ikiden fazla grubun ortalamaları arasındaki farkı tespit etmesine rağmen farkın hangi gruplar arasında olduğunu göstermez. Bu nedenle Kruskal-Wallis H testlerinden sonra gruplar arası ilişkiyi ikili karşılaştırmalarla netleştirebilmek için Mann-Whitney U testi de uygulanmıştır. Araştırmaya toplamda 55 hazırlık sınıfı, 46 birinci sınıf, 69 ikinci sınıf, 56 üçüncü sınıf ve 47 dördüncü sınıf öğrencisi katılım sağlamıştır. Elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Ölçeğin Alt Boyutları ve Geneli	Değişken Düzeyi	n	Sıra Ort.	Gruplar Arası Fark
İnanç	a) Hazırlık Sınıfı	55	160,88	a ile c, e
	b) Birinci Sınıf	46	144,29	
	c) İkinci Sınıf	69	122,57	
	d) Üçüncü Sınıf	56	138,69	
	e) Son Sınıf	47	121,09	
H: 11,819 ; S.d:4; P: ,019				
Davranış/İbadet	a) Hazırlık Sınıfı	55	172,24	a ile c, d, e
	b) Birinci Sınıf	46	155,14	b ile e
	c) İkinci Sınıf	69	131,63	c ile e
	d) Üçüncü Sınıf	56	125,16	

...	(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)		
	e) Son Sınıf	47	100,00
	H: 26,562; S.d:4; P: ,000		
Bilgi/Araştırma	a) Hazırlık Sınıfı	55	164,86
	b) Birinci Sınıf	46	150,33
	c) İkinci Sınıf	69	130,76
	d) Üçüncü Sınıf	56	134,37
	e) Son Sınıf	47	103,65
	H: 22,641; S.d:4; P: ,000		
Ölçeğin Geneli	a) Hazırlık Sınıfı	55	177,73
	b) Birinci Sınıf	46	154,87
	c) İkinci Sınıf	69	127,28
	d) Üçüncü Sınıf	56	128,34
	e) Son Sınıf	47	96,44
	H: 31,713; S.d:4; P: ,000		

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre dini eğilim düzeyleri arasında fark olup olmadığını görmek için Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Bu test ölçeğin alt boyutları için ayrı ayrı ve ölçeğin geneli için yapılmıştır.

Kruskal-Wallis H testine göre inanç alt boyutunda öğrencilerin sınıf düzeyi ile dini eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2(4, n=273) = 11,819; p=,019$). Mann-Whitney U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda ise hazırlık sınıfı ile ikinci sınıf ve son sınıf öğrencileri arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Kruskal-Wallis H testine göre davranış/ibadet alt boyutunda öğrencilerin sınıf düzeyi ile dini eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2(4, n=273) = 26,562; p=,000$). Mann-Whitney U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda hazırlık sınıfı ile ikinci sınıf, üçüncü sınıf ve dördüncü sınıf öğrencileri arasında; birinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında ve üçüncü sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Kruskal-Wallis H testine göre, bilgi/araştırma alt boyutunda öğrencilerin sınıf düzeyi ile dini eğilim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2(4, n=273) = 22,641; p=,000$). Mann-Whitney U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda hazırlık sınıfı ile ikinci sınıf, üçüncü sınıf ve son sınıf öğrencileri arasında; birinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında; ikinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında ve üçüncü sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında fark olduğu belirlenmiştir.

Kruskal-Wallis H testine göre, öğrencilerin dini eğilim düzeyi ile öğrencilerin sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($\chi^2(4, n=273) = 31,713; p=,000$). Mann-Whitney

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda hazırlık sınıfı ile ikinci sınıf, üçüncü sınıf ve son sınıf öğrencileri arasında; birinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında; ikinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında; üçüncü sınıf ile son sınıf öğrenciler arasında fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre öğrencilerin sınıf düzeyi yükseldikçe dini eğilim düzey puanları düşmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisans öğrencilerinin dini eğilim düzeyleri ve bunların cinsiyet, mezun olunan lise türü ve sınıf düzeyi değişkenleriyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Elde edilen bulgular; “Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi”, “Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Mezun Olunan Lise Türü Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi” ve “Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Sınıf Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi” olmak üzere üç başlık altında verilmiştir.

Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi:

Analiz sonucuna göre gerek alt boyutları olan inanç, davranış/ibadet, bilgi/araştırma bakımından, gerekse ölçeğin geneli bakımından öğrencilerin dini eğilim düzeyleri açısından kadın ve erkek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır.

İlgili literatür incelendiğinde, kadınların dini eğilim düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar olduğu söylenebilir (Donahue, 1985). Bununla birlikte erkeklerin dini yönelimlerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğunu tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Kaya ve Aydın (2011) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada erkek öğrencilerin dini inanç düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Elbette dindarlık eğiliminde cinsiyet farkı olmadığını ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Kıracı (2013) tarafından yapılan bir araştırmada dini eğilim düzeyi (dindarlık) ile cinsiyet arasında anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Özcan (2016) tarafından yapılan araştırmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Buna göre çalışmanın demografik değişkenlerinden cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yılmaz'da (2017) araştırmasında dindarlık eğiliminde cinsiyet farkı olmadığını rapor etmiştir. Bu araştırmaya göre de katılımcıların dini yönelimlerinin cinsiyete göre değişmediği belirlenmiştir. Dindarlık konusunda erkeklerle kadınlar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar bulunamayan bir diğer araştırma ise Bodur ve Korkmaz (2017) tarafından kaleme alınan “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi” adlı çalışmadır.

Bu bağlamda, bizim araştırmamızdaki bulgular ve daha önce yapılan araştırmaların sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, cinsiyet ile dindarlık arasında genelleştirilebilecek bir farklılığının bulunmadığı ifade edilebilir. Buna göre kişilerin dindarlıkları üzerinde pek çok faktörün etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dindarlığı sadece cinsiyet faktörüyle açıklamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Burada, söz konusu bulgular arasındaki farklılıkların kullanılan ölçme araçlarındaki farklılıklardan kaynaklandığını söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Dini yönelim düzeylerinin karşılaştırmalı olarak ele alındığı çalışmaların büyük bir bölümünde kesin bir sonuca ulaşıldığı iddia edilemez. Dindarlığın çok boyutlu bir fenomen olması, araştırmalarda kimi zaman kadınların, kimi zaman da erkeklerin daha dindar olduğu sonucunu ortaya koyabilmektedir. Bizim araştırmamızda da dini yönelim puanlarında erkeklerle kadınlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Mezun Oldukları Lise Türü Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi:

Analiz sonucuna göre, gerek alt boyutlar olan inanç, davranış/ibadet, bilgi/araştırma bakımından, gerekse ölçeğin geneli bakımından öğrencilerin dini eğilim düzeyleri açısından mezun oldukları lise türleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Aksan ve Altunsu-Sönmez (2019) tarafından yapılan çalışmada da mezun olunan lise türü ile dini yönelim arasında anlamlı istatistiki bulguya rastlanılamamıştır.

Bununla birlikte bizim çalışmamızın sonuçlarının aksine Öztürk (2017) tarafından kaleme alınan “Üniversite Öğrencilerinde İyimserlik, Dindarlık ve Dini Yönelim İlişkisi” adlı çalışmada, dindarlık ve dinî yönelim düzeylerinde imam-hatip lisesi mezunları ile diğer lise mezunları arasında imam hatip lisesi mezunları lehine istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. İmam hatip liseleri ağırlıklı olarak dini eğitim verilen liseler olduklarından bu farklılığın oluşması normal olarak değerlendirilebilir.

Turan ve İyibilgin (2018) tarafından yürütülen benzer bir çalışmada da mezun olunan ortaöğretim programının üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre gruplar (imam hatip lisesi, Anadolu lisesi, meslek lisesi, diğer eğitim kurumları) arasında dindarlık ölçeğinden en yüksek puanı imam hatip lisesinden mezun olanlar almıştır.

Bizim çalışmamızda dini eğilim düzeyi ile mezun olunan lise türü arasında anlamlı bir farklılığın bulunmaması, katılımcıların farklı liselerden gelmekle birlikte hazırlık sınıfından son sınıfa kadar aynı din eğitimini almalarıyla da açıklanabilir. Farklı sosyal ve kültürel çevrelerden gelerek ilahiyat fakültesine yerleşen öğrencilerin, ilerleyen zamanlarda aldıkları din eğitiminin etkisiyle istatistiki açıdan oluşabilecek anlamlı farklılığı minimize ettiği, hatta ortadan kaldırdığı düşünülebilir. Söz konusu çalışmalar, bizlere dini eğilim düzeylerinin çeşitli değişken ve nedenlere bağlı olarak değişebileceğini, bu gerçekliğin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Bu noktada değişimin parametrelerini ortaya koyabilecek ve analitik verilere ulaşılmasını mümkün kılacak yeni çalışmalar, bu alanı/konuyu doğru anlamamıza yardımcı olacaktır.

Öğrencilerin Dini Eğilim Düzeylerinin Sınıf Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi:

Kruskal-Wallis H testine göre inanç, davranış/ibadet ve bilgi/araştırma alt boyutlarında öğrencilerin sınıf düzeyleri ile dini eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Mann-Whitney U testi ile yapılan karşılaştırmalar sonucunda hazırlık sınıfı ile ikinci sınıf, üçüncü sınıf ve son sınıf öğrencileri arasında; birinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında; ikinci sınıf ile son sınıf öğrencileri arasında; üçüncü sınıf ile son sınıf öğrenciler arasında fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre öğrencilerin sınıf düzeyi yükseldikçe dini eğilim düzey puanları düşmektedir.

Kaya ve Aydın (2011) tarafından yapılan çalışmada, her bölümün 1.sınıf öğrencilerinin, üst sınıf öğrencilerine göre dini inanç ve ahlaki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Az ve Acar (2020) yapmış oldukları bir çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Söz konusu çalışmada hazırlık sınıfından 4. sınıfa doğru toplam puanlarda sürekli bir düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Bodur ve Korkmaz (2017) yaptıkları çalışmada sınıf düzeyi ile dindarlık arasında

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

anamlı bir ilişki bulmuştur. Bodur ve Korkmaz, hazırlıktan dördüncü sınıfa doğru gidildikçe dindarlığın azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Sezen (2008) tarafından kaleme alınan “Üniversite Öğrencileri Örneğinde İman Gelişimi ve Dinsel Fundamentalizm Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Çalışma” adlı doktora tezinde de sınıf değişkeni ile ilgili veriler yukarıdaki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Beyaz ve Kaldık (2018) tarafından yapılan çalışma da farklı sınıflarda okuyan öğrencilerin dindarlık algıları arasında anlamlı farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmada birinci sınıfa giden öğrencilerin dindarlık algılarının 2. ve 3. sınıfa giden öğrencilerden daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görüldüğü üzere eğitim-dindarlık ilişkisini ele alan çalışmalar, eğitim düzeyi yükseldikçe dini tutum ve davranışlarda bir azalma görüldüğünü ortaya koymaktadır. Çeşitli veri tabanları (üniversite yerleştirme sonuçları vb.) Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin önemli bir bölümünün Anadolu’dan geldiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, söz konusu öğrencilerin muhafazakâr çevre/aile mensupları olduklarını düşündürmektedir. Buna göre, elde edilen sonucun temel sebebi, bu öğrencilerin kendi geleneksel ve muhafazakâr çevrelerinden çıkıp farklı bir sosyal çevreyle tanışmaları, zamanla yeni çevreye uyum sağlamaları (üniversite yaşantısı), kendi muhafazakâr yapılarından uzaklaşmaları olabilir. Öğrencilerin hazırlık sınıfından 4. Sınıfa doğru dini eğilim düzeyi puanlarının sürekli düşmesinin bir başka nedeni, öğrencilerin almış oldukları üniversite eğitimi olabilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Y. ve Altunsu-Sönmez, Ö. (2019). Üniversite Gençliğinin Değerlerinin Farklılaşan Yönleri: Değerler ve Dindarlık İlişkisi Bugün Bizlere Ne Anlatıyor. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), s. 299-312, <http://doi.org/10.18506/anemon.552106>
- Alatas, S. H. (1977). Problems of Defining Religion. *International Social Science Journal*, 29(2), s. 213-234.
- Alker, H. A. ve Gawin, F. (1978). On the Intrapyschic Specificity of Happiness. *Journal of Personality*, 46, s. 311-322.
- Allport, G. ve Ross, M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), s. 432-443.
- Altun, V. K. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algılarıyla Ahlaki Yargıları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Turkish Studies-Religion*, 16(4), s. 477-492, <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52473>
- Ayverdi, İ. ve Topaloğlu, A. (2008). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Az, M. S. ve Acar, M. C. (2020). Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki - Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), s. 742-773.
- Batson, C. D. ve Ventis, W. L. (1982). The Religious Experience: A Social Psychological Perspective. New York: Oxford University Press.
- Bodur, H. E. ve Korkmaz, S. (2017). İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, s. 329-351.
- Çubukçu, İ. A. (1988). Kültürümüzde Din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), s. 131-141.

- ... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
- Donahue, J. M. (1985). Intrinsic And Extrinsic Religiousness: Review And Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, s. 400- 419.
- Green, M. ve Elliott, M. (2010). Religion, Health, And Psychological Well-Being. *Journal of Religion and Health*, 49(2), s. 149-163.
- James, W. (1987). Writings 1902-1910 The Varieties Of Religious Experience Pragmatism A Pluralistic Universe The Meaning Of Truth Some Problems Of Philosophy Essays. New York: Library of America.
- Kalaycı, M. (2013). Din. M. Selçuk. (Ed.), *İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaya, M. ve Aydın, C. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç İle Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, s. 15-42.
- Kaya, H. İ., Erginsoy-Osmanoğlu, D. ve Coşkun, M. (2021). Dini Eğilim Ölçeği. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), s. 60-74, <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.824690>
- Kıraç, F. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu. *Mukaddime*, 7, s. 165-178.
- Köktaş, M. E. (1993). Türkiye’de Dini Hayat, İzmir Örneği. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kümbül, G. B. ve Emeç, H. (2016). Yaşam Memnuniyeti ve Akademik Başarıda İyimserlik Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), s. 129-149.
- Lima, C. ve Putnamb, D. R. (2010). Religion, Social Networks and Life Satisfaction. *American Sociological Review*, 75(6), s. 914-933.
- Naghi, J. J. vd. (2012). The effects of Spirituality and Religion on Outcomes in Patients With Chronic Heart Failure. *Journal of Religion and Health*, 51(4), s. 1124-1136.
- Onay, A. (2001). Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları. *İslami Araştırmalar Dergisi* 14(3-4), s. 439-449.
- Özcan, Z. (2016). Empati ve Dindarlık İlişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(8), s. 2758-2781.
- Özyer, K. ve Azizoğlu, Ö. (2010). Demografik Değişkenlerin Kişilerin Etik Tutumları Üzerindeki Etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), s. 59-84.
- Pargament, I. K. (1997). The psychology of religion and coping. London: The Guilford Press.
- Sezen, A. (2008). Üniversite Öğrencileri Örneğinde İman Gelişimi ve Dinsel Fundamentalizm Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Çalışma (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, G. F. (2011). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Tarhan, N. (2011). İnanç Psikolojisi: Ruh, Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoğlu. İstanbul: Timaş Yayınları.

Turan, Y. ve İyibilgin, O. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Kur'an'a Yönelik Tutumları Üzerine Ampirik Bir Araştırma (Ordu Üniversitesi Örneği). *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(2), s. 409-420.

Uysal, V. vd. (2017). Dinî Başa Çıkma İle Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(52), s. 139-160.

Yaparel, R. (1987). Dinin Tanımı Mümkün Mü?. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, s. 403-417.

Yılmaz, K. (2007). İlköğretim Okulu Yönetici ve Öğretmenlerinin Değerlere Göre Yönetim İle İlgili Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 52(52), s. 639-664.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Bu çalışma Bayburt Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Etik Kurul Kararı: Araştırmanın etik kurul onayı, Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu'ndan 13.04.2022 tarih ve 79 sayılı karar ile alınmıştır.

Katkı Oranı: Makale tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür.